

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

МЕЛЬНИК Олександр Олексійович

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
ДО ВСЕРОСІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ
ЗБОРІВ /березень 1917 - квітень 1918 рр./

Спеціальність 07.00.01 - історія громадських
рухів і політичних
партій

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата історичних наук

Київ - 1995

AB 32.835

Дисертація є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі загальної історії гумані-
тарних факультетів Київського університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник – доктор історичних наук,
професор Корольов Б.І.

Офіційні опоненти – доктор історичних наук,
професор Крижанівський В.П.
– кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Гошуляк І.Л.

Провідна організація – Київський державний лінгвістичний
університет.

Захист відбудеться " 6 " вересня 1995 року о
"14.00" годині на засіданні спеціалізованої ради К С68.18.03
по захисту дисертації в Київському університеті імені Тараса
Шевченка за адресою: 252001, м. Київ, вул. Володимирська, 60,
ауд. 349.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Київського університету / вул. Володимирська, 58 /.

Автореферат розісланий " _____ " серпня 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої
ради, кандидат історичних наук,
доцент

Іванцова І.В.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00755434 (S)

Актуальність теми дослідження. Україна на шляху розбудови незалежної держави зіткнулась в величезною кількістю соціальних, економічних і політичних проблем. Одним з них є незавершеність конституційного процесу, що поглиблює напруженість у суспільстві й перешкоджає проведенню економічних реформ. Стара Конституція України, зі зміненими статтями, новими редакціями окремих розділів не задовольняє потреб сучасного життя. Розуміючи це, всі політичні сили виносять на розсуд народу свої проекти Конституції, проте залишається відкритим питання: який орган влади матиме право прийняти Конституцію? Це питання не абстрактне. В результаті того, що воно не було розв'язане, сталася конституційна криза 21 вересня - 4 жовтня 1993 р. у нашого північного сусіда - Росії. Загроза повторення подібної ситуації була і в Україні в травні-червні 1995 року. Наслідками російського варіанту розв'язання цієї проблеми сивими методами було пролиття крові й збереження протистояння гілок влади.

Історичний досвід свідчить, що одним із засобів закладення основ державності, вироблених людством, є Установчі збори. У період Української національно-демократичної революції в умовах новонародженої демократії та багатопартійності була зроблена спроба закласти підвалини української держави, подолати політичну та економічну кризу мирним шляхом через скликання Всеросійських і Українських Установчих зборів.

Ставлення провідних українських політичних партій: Української партії соціалістів-революціонерів /УКРП/, Української соціал-демократичної робітничої партії /УСДРП/, Української партії соціалістів-федералістів /УКСФ/ до ідеї Установчих зборів визначало державо-

творчу діяльність Центральної Ради протягом, майже, всього періоду її існування. Послук цим партіям найкращих засобів і принципів формування органів влади, які б забезпечили марне вирішення проблем у стосунках між різними верствами населення, народом і владою й зараз становить значний інтерес як для науковців, так і для сучасних українських партій. Аналіз позитивного і негативного досвіду УПСР, УСДРП, УПСФ у роки Української революції в розв'язанні питання про владу може запобігти помилкам у сфері державотворення.

Об'єктом дослідження є основні українські політичні партії періоду Центральної Ради /березень 1917 – квітень 1918 рр./. Автор обумовлює свій вибір партій тим, що УПСР, УСДРП, УПСФ: 1/ відігравали головну роль у подіях Української революції; 2/ в них були репрезентовані основні верства українського населення /селяни, робітники, інтелігенція/; 3/ вони в своїх лавах зосередили кращі інтелектуальні сили українського руху.

Предметом дослідження виступає теоретична і практична діяльність УПСР, УСДРП, УПСФ щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів, визначення їх місця й ролі у державотворчому процесі в Україні.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють період з березня 1917 до квітня 1918 року. Це зумовлено тим, що, по-перше, саме тоді ідея скликання Всеросійських і Українських Установчих зборів, яку відстоювали українські партії до революції з метою досягнення автономії, нарешті отримала можливість втілитися у життя. По-друге, в цей період активно відбувається розвиток теоретичних поглядів лідерів УПСР, УСДРП, УПСФ стосовно Всеросійських і Українських Установчих зборів. По-третє, у цей час українські політичні партії отримали можливість в ході виборів до Всеросійських і Українських Установчих

зборі перевірити силу свого впливу на маси.

Географічні рамки дослідження автор обмежив територією Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Харківської, Херсонської і Чернігівської губерній, оскільки саме там діяла основна маса організації вищезгаданих українських партій, проживала більшість українського населення, а події, які там відбувалися, впливали на долю всієї України.

Ступінь наукової розробки. Теоретична спадщина українських партій періоду Української революції 1917-1920 рр. в питаннях організації органів влади взагалі і їх ставлення до Російських і Українських Установчих зборів, зокрема, поки що недостатньо висвітлена в історичній літературі.

Історики радянського періоду, які вивчали ставлення українських партій до Установчих зборів, не могли відійти від жорстких ідеологічних та методологічних схем, до того ж доступ до джерел був обмежений. Пом'якшення політичного й ідеологічного пресингу в другій половині 80-х рр. дозволило вченим більш об'єктивно підійти до висвітлення питання про місце і значення Установчих зборів в історії Революції і громадянської війни. На Україні дослідження проблем української державності й ролі українських партій в цьому процесі почалося з проголошенням державного суверенітету України /16 липня 1990 р./ і набуло поширення після прийняття Акта про державну незалежність /24 серпня 1991 р./.

Літературу, присвячену скликанню Всеросійських і Українських Установчих зборів і діяльності УНР, УСДРП, УПСР у цьому напрямку, можна поділити на три групи. Перша - дослідження радянських істориків. Друга - це праці діячів українського визвольного руху, свідків подій в Україні 1917 - 1918 рр., лідерів УНР, УСДРП, УПСР, які зай-

малися Установчими зборами. Третя - наукові розвідки представників української діаспори та західних вчених.

Основною рисою всіх праць радянських істориків було відстоювання і виставдовування ленінської тактики щодо Установчих зборів, державності України, українських політичних партій. В 20-і роки тема Установчих зборів розглядалася під кутом зору взаємовідносин між Радами і Установчими зборами¹, більшовиками і українськими соціалістичними партіями². Ряд праць присвячено проблемі ставлення УПСР, УСДРП, УПСФ до ідей парламентаризму³, аналізу ситуації всередині українських партій⁴. Науковій літературі цього періоду притаманні певні риси об'єктивності у висвітленні діяльності українських партій, ставленні більшовиків щодо Установчих зборів.

-
1. Иванов Л. Центральная Рада и Киевский Совет // Коммунистическая мысль. - 1922. - №6; Сужоппкев И. Очерк истории Всеукраинского Съезда Советов // Знамя Коммунизма. - 1923. - №1-2; Шрейбер С. Из истории Советской власти на Украине. /О первом Советском правительстве Украины/ // Летопись революции. - 1924. - №4.
 2. Див. Майоров М. Из истории революционной борьбы на Украине /1914-1919/. - К., 1922; Попов Н. Очерки революционных событий в Харькове от июня 1917 до декабря 1918 г. // Летопись революции. - №1; Равич-Черкасский М. Февраль - декабрь 1917 г. в Екатеринославе // Там же; Петровский Г. Очерк из истории Октябрьской революции в Донбассе // Там же; Борисов М. Очерки революции на Волыне // Летопись революции. - 1924. - №3.
 3. Хименко Г. Будова Української соціалістичної держави, загибель української демократії і перемога комунізму // Комуніст /Київ/. - 1920. - №2.
 4. Буценко А. О расколе УСДРП 1917-1918 гг. // Летопись революции. - 1923. - №4, Пилипенко С. Социальные корни украинской эс.-революции и эс.-декавдины // Знамя Коммунизма. - 1923. - №1-2.

У 1930 р. з друку вийшов збірник "Всероссийское Учредительное собрание"¹, в якому вміщена стенограма засідання Всеросійських Установчих зборів, відображено наслідки виборів у 8 губерніях України і на тих фронтах, що проходили по її території. Проте, висновки зроблено відповідно до статті В.І.Леніна "Выборы в Учредительное собрание и диктатура пролетариата", з якої і починається ця книга.

Першою узагальнюючою роботою, присвяченою безпосередньо зборам, була монографія М.Рубінштейна². Автор поповнив дані, наведені М. Святницьким³, і розширив аналіз підсумків виборів з 54 до 58 /із загальної кількості - 79/ округів. Проте українським партіям та дослідженню причин їх перемоги на виборах до Всеросійських Установчих зборів М. Рубінштейном приділено мало уваги.

З початку 30-х років, під впливом "Краткого курса ВКП/б/", стає домінуючим погляд, згідно з яким табір ідейних опонентів більшовиків не заслуговує уваги взагалі, а українські партії, зокрема. В 30-50-х роках історія українських політичних партій та їх діяльність у напрямку розбудови Української держави фантично замовчувалися. Таке мовчання супроводжувалося репресіями щодо колишніх членів УПСР, УСДРП, УПСФ.

До проблеми Установчих зборів і історії непролетарських партій, в тому числі й українських, радянські історики повернулися в 60-х роках. Так, Є.Н. Городецький розглядає Установчі збори у співвід-

1. Всероссийское Учредительное собрание. - М.-Л., 1930.

2. Рубинштейн Н.Л. К истории Учредительного собрания. - М.-Л., 1931.

3. Святницкий Н.В. Итоги выборов во Всероссийское Учредительное собрание // Год русской революции, 1917-1918 гг. - М., 1918. - С.104-119.

ношенні парламентської і радянської демократії, одним з перших виявив особливості підготовки виборів до Установчих зборів, подав наслідки виборів по 67 виборчих округах¹. У роботі О.Н.Знаменського розкривається ставлення до Установчих зборів різних політичних партій Росії². Щоправда, автор майже не торкається діяльності українських політичних партій. Л.М. Спирин у своїй роботі узагальнив дані по 65 округах з 79³. У 70-80-х роках видезгадані автори⁴ повернулися до проблеми Установчих зборів, а Є.А. Скрипільов, вперше, зробив спробу висвітлити історію скликання Всеросійських Установчих зборів з історико-правової точки зору⁵.

Таким чином, історія Всеросійських Установчих зборів знайшла досить широке висвітлення у працях радянських істориків. Значно менше уваги приділялось Українським Установчим зборам і ставлення до них українських партій. У 1965 р. була опублікована стаття І.К. Рыбалко, в якій наведені наслідки виборів до Всеросійських і Українських Установчих зборів для УПСР, УСДРП, УПСР⁶.

-
1. Городецкий Е.Н. Рождение Советского государства. 1917-1918 г. - М., 1965.
 2. Знаменский О.Н. В.И. Ленин об Учредительном собрании // В.И. Ленин в Октябре и в первые годы Советской власти. - Л., 1970.
 3. Спирин Л.М. Классы и партии в Гражданской войне в России. - М., 1968.
 4. Знаменский О.Н. Всероссийское Учредительное собрание. История созыва и политического крушения. - Л., 1976; Спирин Л.М. Россия 1917 год: Из истории борьбы политических партий. - М., 1987.
 5. Скрипильев Е.А. Всероссийское Учредительное собрание. Историко-правовое исследование. - М., 1982.
 6. Рыбалка И.К. Рабочий класс Украины на выборах во Всероссийское и Всеукраинское Учредительное собрание // История СССР. - 1965. - №1.

В 1972 р. В.І. Гусев в кандидатській дисертації зробив вдалу спробу підняти до проблеми комплексно, шляхом ретельного вивчення документів виборчих комісій України всіх рівнів, матеріалів преси, бюлетнів¹. Як наслідок - уточнення даних про результати виборів, але автор так і не зміг відійти від поширених у той час поглядів на парламентаризм і Установчі збори.

Працями, які присвячені дослідженню тактики більшовиків і українських партій під час виборчих кампаній 1917-1918 рр. в Україні, і які носять узагальнюючий характер є роботи Д.І. Терещенка, І.Ф. Кураса, В.І. Гусева та В.П. Крижанівського², де розпочато вивчення різних аспектів історії парламентаризму та українських політичних партій. Але останні розглядалися цими авторами як "дрібнобуржуазні", "націоналістичні", а їх діяльність сприймалася ворожою щодо трудового народу України.

Певний відхід від звичних ідеологічних настанов починається з 1989-1990 рр. З початком процесу формування багатопартійності в Україні і становлення незалежної держави підвищується інтерес до історії українських політичних партій. З'являються дослідження як вже

-
1. Гусев В.И. Борьба большевиков Украины за осуществление ленинской тактики на выборах во Всероссийское и Всеукраинское Учредительные собрания. - Автореферат. - К., 1972.
 2. Терещенко Д.І. Політична боротьба на виборах до міських дум України в період підготовки Жовтневої революції. - К., 1974; Курас І.Ф. Торжество пролетарського інтернаціоналізму і крах мелкобуржуазних партій на Україні. - К., 1978; Його ж. Повчальний урок історії: /Ідейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної партії/. - К., 1986; Гусев В.И., Крижановский В.П. В борьбе за осуществление ленинской тактики. Большевики Украины в массовых избирательных компаниях 1917 г. - К., 1987.

відомих авторів¹, так і молодих істориків². Але предметом їх наукового пошуку не є безпосередньо діяльність українських політичних партій щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів.

Другу історіографічну групу складає література, авторами якої були провідні діячі українського руху другої половини XIX - початку XX століття. У працях М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка, Д. Бачинського доводилось право українського народу на власну державність³. Правда, кожен з цих авторів мав своє уявлення про майбутній державний устрій України.

Лідери УПСР, УСДРП, УПСЖ розглядали справу Всеросійських і Українських Установчих зборів крізь призму програмних засад своїх партій і політичної ситуації в Росії та в Україні⁴. Праці аналітич-

-
1. Крижановский В.П. Большевики и парламентаризм в России: историография проблемы. - К., 1992; Журавлев В.В., Симонов Н.С. Причины и последствия разгона Учредительного собрания // Вопросы истории. - 1992. - №1; Бровкин В.Н. Россия в гражданской войне: власть и общественные силы // Вопросы истории. - 1996. - №5.
 2. Левінець Д.А. Ліворадикальні партії в Україні напередодні жовтневого перевороту // Укр. іст. журн. - 1992. - №3; Бобина О.В. Діяльність Української соціал-демократичної робітничої партії в умовах Української національно-демократичної революції 1917-1920. - Автореферат. - К., 1993; Логвиненко І.А. Політична діяльність Української Центральної Ради. - Автореферат. - К., 1993, та ін.
 3. Костомаров М. Книги битія українського народу // Вивід прав України. - Нью-Йорк, 1964; Драгоманов М. Вибрані твори. Збірник політичних творів з примітками. - Т.І. - Прага-Нью-Йорк, 1937; Франко І. Поза межами можливого // Вивід прав України; Бачинський Д. Україна irredenta. - 3 вид. - Берлін, 1924.
 4. Грушевський М. На порозі нової України: Гадки і мрії. - К., 1918; "Боротьба". - 1917, 1918; "Народня воля". - 1917, 1918; "Робітнича газета". - 1917, 1918; "Нова Рада". - 1917, 1918.

ного характеру, присвячені історії Української революції, з'явилися вже після її поразки¹. Але більшість авторів Установчим зборам і ставлення до них українських партій приділяли мало уваги, що, очевидно, пов'язано із негативним досвідом упровадження в політичне життя Росії та України парламентаризму.

Окремо стоїть література лідерів загальноросійських партій і окремих партійних організацій в Україні², яких об'єднує негативне ставлення до українського руху взагалі і Українських Установчих зборів зокрема. Різниця лише в тому, що кадети і монархісти звинувачували українців у розвалі єдиної Російської держави, а соціалісти — у подробенні революційного руху за національною ознакою.

До третьої групи можна віднести роботи представників української діаспори на Заході й західних істориків. Перші, в залежності від своєї політичної орієнтації або ідеалізують період Української революції часів Центральної Ради³, або розцінюють діяльність вше-

-
1. Виняченко В. Відродження нації. — Тт. I-3. — Відень, 1920; Христик П. Замітки і матеріали до історії української революції. — 1917-1920 рр. — Відень, 1921; Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. — Прага, 1927; Дорощенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. — Тт. I-2. — Ужгород, 1932.
 2. Бош Е. Год боротьби. — К., 1990; Вишняк М. В. Всероссийское Учредительное собрание. — Париж, 1932; Милков П. Н. История второй русской революции. — Т. I. — Вып. I-2. — София, 1921-1922; Рафес М. Два года революции на Украине. /Эволюция и раскол Бунда/. М., 1920; Суханов Н. Н. Записки о революции. — Тт. I-3. — М., 1991; Могиляский Н. М. Трагедия Украины // Архив русской революции. — Тт. II-12. — М., 1991 та ін.
 3. Витанович І. Аграрна політика українських урядів революції і визвольних змагань 1917-1920 // Український історик. — 1967. — №3-4; Кононенко К. Україна і Росія. Соціально-економічні підстави української національної ідеї. — 1917-1960. — Мюнхен, 1965.

згаданих українських партій як руйнівну для державотворчого процесу¹. Проте і в цих дослідженнях діяльність УПСР, УСДРП, УПСЖ щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів майже не розглядається.

Значно більше уваги проблемі скликання й розігнання Установчих зборів Росії приділили західні вчені: Д. Боффа, І. Дойчер, Е. Карр² та інші. Вони вважали політику більшовиків стосовно Установчих зборів однією з головних причин громадянської війни.

В цілому, історіографічний аналіз дозволяє зробити висновок, що з проблеми, яку ми обрали, робіт, узагальнюючого характеру ще немає.

Мета дослідження полягає в тому, щоб здійснити науковий аналіз діяльності провідних українських політичних партій періоду Центральної Ради щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів. Ця загальна мета конкретизується в наступних завданнях:

- показати процес становлення та розвиток ідеї Установчих зборів в українській суспільно-політичній думці другої половини XIX - початку XX століття;

- на основі дослідження архівних матеріалів, партійної преси й наукових праць проаналізувати ставлення українських партій до Всеросійських і Українських Установчих зборів в окреслених хронологічних рамках /березень 1917 - квітень 1918 рр./;

-
1. Нагаєвський Д. Історія української держави XX століття. - К., 1993; Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917-1918 рр. /Про що історія мовчить/. - Львів, 1994.
 2. Боффа Д. История Советского Союза. - Т. I. - М., 1991; Дойчер И. Незавершенная Революция. Россия: 1917-1967. - М., 1991; Карр Э. История Советской России. - Кн. I: Том I и 2. Большевицкая революция. 1917-1923. - М., 1990, та ін.

- проаналізувати виборчі платформи, форми і методи передвиборчої роботи українських партій стосовно втілення в життя ідеї Установчих зборів ;

- дати оцінку спробам УПСР, УСДРП, УПСФ використати Українські Установчі збори для створення Української держави ;

- дослідити вплив соціальних, національних, культурних факторів на активність виборців .

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше проведено комплексне дослідження діяльності основних українських політичних партій щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів ;

- досліджена роль Всеросійських і Українських Установчих зборів у досягненні Україною своєї державності ;

- узагальнено досвід тактики українських партій на виборах до Всеросійських і Українських Установчих зборів ;

- виявлена специфіка виборів до Українських Установчих зборів ;

- дана характеристика розуміння українськими політичними партіями поняття "Установчі збори", терміну "парламентаризм" ;

- завдяки залученню до наукового обігу нових архівних документів уточнені результати виборів до Всеросійських і Українських Установчих зборів для українських партій і на основі цього складені таблиці.

Джерелознавчу базу дослідження складають, насамперед, архівні документи. При написанні дисертації використовувалися матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального історичного архіву України, обласних архівів. Значна частина архівних матеріалів вводиться в науковий обіг вперше.

В дисертації використана партійна і урядова преса того часу, у якій приділялось багато уваги виборам до Всеросійських і Українських Установчих зборів. У газетах друкувалися стенограми з'їздів, конференцій, зборів як українських партій, так і їх політичних опонентів, повідомлялося про стан партійної і виборчої роботи. На жаль, у газетах не завжди наводилася правдива інформація, були спроби прикрасити політичну дійсність в Україні. У загальноросійській пресі, події, пов'язані з діяльністю українських партій, Центральної Ради та її лідерів у їх державних домаганнях, оцінювались упереджено. Авторкові доводилось перевіряти факти за іншими джерелами, в першу чергу, архівними.

Для написання дисертації важливим джерелом виявились спогади учасників тих далеких подій^I, де наведена велика кількість документів, які допомагають краще зрозуміти політичні процеси періоду Української революції, що впливали на позицію українських політичних партій щодо Установчих зборів. Але ці праці не позбавлені певних елементів суб'єктивізму.

Методологічна основа. У роботі над дисертацією автор керувався принципами об'єктивності та історизму, які дають можливість вивчення історичних явищ в усій їх складності, різноманітності та суперечності. Розв'язання поставлених у дослідженні завдань допомогло використання загальнонаукових і спеціально-історичних методів - історичного, логічного, проблемно-хронологічного, порівняльного, аналізу і синтезу та інших.

I. Чириленко Є. Уривок з моїх споминів за 1917 р. - Прага, 1932; Дорощенко Д. Мої спомини про недавнє минуле /1914-1920/. - Мюнхен, 1969; Галаган М. З моїх споминів /світова війна-розвал царату-українська революція/. - Львів, 1930.

Практичне значення роботи полягає в тому, що висновки і рекомендації, одержані в результаті дослідження можуть використовуватися при розробці нового виборчого закону, а також у предвиборчій роботі сучасними політичними партіями України. Теоретичний і фактологічний матеріал доцільно використати при підготовці узагальнюючих праць з історії українських партій періоду Центральної Ради, викладанні курсів історії України та політології у вищих навчальних закладах.

Наукова апробація дисертації проводилась на кафедрі загальної історії гуманітарних факультетів Київського університету ім. Тараса Шевченка, теоретичних і методологічних семінарах і засіданнях кафедри історії України і філософії Таврійської державної агротехнічної академії. Основні положення та висновки дисертації відображені в 4-х публікаціях автора, а також у доповідях на Міжнародній конференції "Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі" /Чернівці, 1993/, Всеукраїнській конференції "Соціально-економічні та історичні передумови реформування агросистем України" /Мелітополь, 1994/.

Структура дисертації зумовлена характером і змістом проблеми, яка досліджується. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і джерел, додатків /таблиці про підсумки виборів до Всеросійських і Українських Установчих зборів для УСР, УСДР і УСБ/.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, її наукову й практичну значимість, визначено ступінь наукової розробки теми, охарактеризовано джерельну базу дослідження, сформульовано його мету й завдання.

У першому розділі "Ідея Установчих зборів у програмних доку-

ментах українських політичних партій і груп кінця XIX-го - початку XX століть" простежуються розвиток ідей Установчих зборів й парламентаризма в діяльності українських політичних партій і провідних діячів українського руху до лютневої революції 1917 року.

Вперше ідеї парламентаризма стосовно України знайшли відображення в програмних документах "Кирило-Мефодіївського товариства", активну участь в створенні яких приймав М. Костомаров. У пошуках ідеального державного ладу кирило-мефодіївці виходили з уявлень про природній демократизм українського народу і вірність його християнським ідеям громадського устрою, свободи і рівності. На їх думку Україна повинна стати суверенною республікою в складі слов'янського союзу, вища влада в якій належить Всенародним зборам які обирають депутатів сейму і президента. Шлях до реалізації своєї мети вони бачили в проведенні державних реформ, поширенні освіти і моральному удосконаленні людей.

Особливе місце у розвитку ідей парламентаризма належить М. Драгоманову. Своєю моделлю державного устрою України він починає будувати від громад, намагаючись поставити центр у залежність від органів місцевого самоврядування. Основна функція парламенту в його системі - налагодження стосунків між місцевими громадами. М. Драгоманов в "Проекті основаній устава украинского общества "Вольный союз" - "Вільна спілка" / 1884 р./ вперше запропонував для України загальне виборче право, розробив схему виборів до представницьких органів влади всіх рівнів й окреслив їх повноваження і функції.

Українські політичні партії звернулись до проблеми Установчих зборів тільки з початком Російської революції у 1905 р. під впливом загальноросійських партій: РСДРП і есерів. Ставлення українських партій до Установчих зборів мало свої відмінності: I/ вони

пов'язували їх скликання з вирішенням питання про національне самовизначення України; 2/ були прихильниками мирних засобів боротьби за Установчі збори.

Легальна парламентська діяльність українських партій у Державних Думах на певний час відсунула питання про Установчі збори, але вона сприяла: 1/ оприлюдненню проблем українського народу; 2/ поширенню ідей автономії і федерації; 3/ набуттю досвіду політичної боротьби в умовах багатопартійності; 4/ реформуванню політичної системи Росії. Автор вказує на те, що поряд з позитивним досвідом мав місце і негативний, як в діяльності українських фракцій в Думах, так і в стосунках між УСДРП і УРДП: певна амбіціозність членів Української Парламентської Громади, яка перешкоджала виробленню єдиної тактики; перевага партійних інтересів над національними тощо.

Українські партії повернулись до питання про Установчі збори з посиленням політичної реакції після поразки революції. З початком першої світової війни у певній частині членів українських політичних партій з'явилась надія / у випадку поразки Росії/ на створення незалежної української держави, тому набула поширення, запропонована групою українських есерів на чолі з М. Залізняка, ідея скликання суверенних Українських Установчих зборів. Але внаслідок подій осені 1916 р. в Галичині українські партії стали орієнтуватися на власні революційні можливості й автономію України у складі демократичної Росії, гот. зуючи справу національного визволення з характером політичного режиму. Тому, приблизно з того часу, справа повалення самодержавства й скликання Всеросійських Установчих зборів заступила ідею Українських Установчих зборів.

У другому розділі "Українські політичні партії і проблема Всеросійських та Українських Установчих зборів після перемоги Лютне-

вої 1917 р. революції в Росії" розглядається генезис теоретичних поглядів і практична діяльність українських політичних партій щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів в умовах становлення багатопартійності, впровадження громадянських прав і свобод.

Аналізуючи програмні документи українських партій весня-літа 1917 р., автор приходить до висновку, що, по-перше, розбіжності у визначенні функцій і повноважень Всеросійських і Українських Установчих зборів робили неможливим проведення єдиної політики щодо них фракціями УПСР, УСДРП, УПСФ у Центральній Раді; по-друге, ситуація ускладнювалася й тим, що в лавах самих партій не було єдності стосовно Установчих зборів.

Дослідивши матеріали української та загальноросійської партійної і урядової преси того часу, згадки активних учасників подій, автор дослідження стверджує, що ставлення українських партій до проблеми Всеросійських і Українських Установчих зборів було безпосередньо пов'язано з відносинами між Центральною Радою і Тимчасовим урядом. Петроградський уряд, загальноросійські партії / за виключенням РСДРП(б)/, негативно ставились до ідеї Українських Установчих зборів, бо таким чином могла бути легітимізована влада Центральної Ради. Позиція більшовиків, які підтримували домагання українців, пояснювалася тим, що боротьба Тимчасового уряду і Центральної Ради між собою, знесилювала обидві сторони. Крім того, більшовики підіймали свій авторитет перед українцями.

Аналізуючи вибори до міських дум влітку 1917 р., автор звертає увагу на особливості цієї виборчої кампанії, по-перше, це були перші в історії Росії вибори, які проводилися за найдемократичнішим у світі, на той час, виборчим законом; по-друге, українські партії отримали можливість виступити з власними програмами і перевірити

свої сили перед виборами до Всеросійських Установчих зборів. Ці вибори виявили основні проблеми українських партій: брак досвічених партійних кадрів; легковажне ставлення до міських органів влади та їх ролі в національно-державному будівництві; невдалу блокістську тактику, коли доводилось укладати блоки, жертвуючи національними інтересами; комунальні платформи, у більшості випадків не відповідали політичній ситуації в Україні. Проте 7,6% голосів, отриманих українськими партіями, були вже певним успіхом і свідчили, що частина міського населення підтримує українські домагання.

Автор робить висновок, що в ставленні до проблеми Установчих зборів українські партії зробили ту саму помилку, що й загальноросійські, коли право розв'язання всіх найважливіших питань часу: встановлення нового державного ладу; закінчення війни; аграрного і робітничого надавали тільки цим зборам, із скликанням яких не поспішали. Тим самим головні партії Центральної Ради фактично залишалися без важелів управління країною, чим скористались їх політичні опоненти як з "правого", так і "лівого" флангу.

Практично до вересня 1917 р. українські партії остаточно не визначились із ставленням до Всеросійських Установчих зборів, що не давало змоги розгорнути передвиборчу агітацію. До того ж, саме на цей період припадає ідейно-організаційна криза, яка майже паралізувала діяльність місцевих організацій, а серед верхівки партій посилилась боротьба за лідерство.

Непоследовна політика українських політичних партій щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів не сприяла підвищенню авторитету цих зборів, як органів верховної влади, серед населення України.

У третьому розділі "Українські партії на виборах до Всеросій-

ських і Українських Установчих зборів" досліджуються проблеми, пов'язані в виборами в Україні. Автор аналізує політичну ситуацію, яка склалася в Україні напередодні виборів до Всеросійських Установчих зборів. Негативне ставлення Тимчасового уряду до українських домагань, активізація робітничого і селянського руху, посилення впливу більшовиків зумовили прийняття 10 жовтня 1917 р., Малою Радою рішення про необхідність скликання Українських Установчих зборів для впровадження автономії України. З перемогою жовтневого повстання в Петрограді, українські партії отримали в особі більшовиків більш жорстоких супротивників української державності. Скликання Установчих зборів, як і збереження демократичних свобод, опинилося під загрозою. Намагаючись розповсюдити свою владу на всю територію Росії, більшовики почали відкриту боротьбу в Центральній Раді, протиставляючи Українським Установчим зборам з'їзд Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Щоб відмежуватися від подій в Петрограді Рада прийняла III Універсал 17 листопада 1917 р./, згідно з яким Україна проголошувалася Українською Народною Республікою. Універсал декларував розв'язання соціально-економічних проблем України, встановлював термін виборів і скликання Установчих зборів УНР.

В таких складних політичних умовах проходили в Україні вибори до Всеросійських Установчих зборів. Особливості виборчої кампанії в Україні автор вважає, по-перше, те, що українська влада у більшості округів забезпечила всім політичним партіям і організаціям свободу виборчої агітації; по-друге, українські партії виступили в основному або окремими списками, або склали національний соціалістичний блок; по-третє, УПСР, УСДРП, УПСФ були під впливом критики з боку як загальноросійських партій усіх політичних

спектрів, так і партій національних меншин України, зокрема єврейських і польських.

Прийняло участь у виборах до Всеросійських Установчих зборів в Україні 55,3% виборців, з яких 64% віддали свої голоси за українські партії. Цю перемогу автор дослідження пояснює тим, що основні суперники українських партій - загальноросійські партії / РСДРП(м)/, есери, кадети /, по-перше, довели свою неспроможність розв'язати основні проблеми революції; по-друге, привели свою зовнішню і внутрішню політику до влади більшовиків; по-третьє, виявили своє негативне ставлення до ідеї автономії України і останнє, вони так і не змогли опанувати українське село, для якого вони залишалися чужими. Сприяло перемозі українських партій прийняття напередодні виборів III Універсалу. Проте переважна більшість голосів, подана за українські партії, припадала на УПСР - 58,2%, що було пов'язано з владою тактикою партії стосовно Селянської Спілки і підтримкою більшістю селян їх аграрної програми. Але сама партія на той час вже не була єдиною у ставленні до Установчих зборів, як вищих органів влади, взагалі і Всеросійських - зокрема. 5 листопада 1917 р. заявила про своє існування фракція українських соціалістів-революціонерів незалежних на чолі з І. Мазовським, яка закликала до бойкоту виборів у Всеросійські Установчі збори і перенесення виборів до Українських зборів на середню лютого 1918 року. Збільшила кількість прихильників і ліва /прозрадянська/ течія в лавах УПСР. Під її тиском III з'їзд партії / 21-24 листопада 1917 р. / прийняв постанову про можливість одночасного співіснування в межах УНР двох законодавчих органів влади: позакласових Установчих зборів і Всеукраїнської Ради Селянських, Робітничих і Солдатських депутатів. Ліві

участь в організаціях УСДРП, які виступили за класовий принцип у формуванні органів влади.

Перемога українських партій на виборах до Всеросійських Установчих зборів і наближення строків виборів до Українських зборів стала однією з причин активізації діяльності більшовиків, спрямованої проти Центральної Ради як крайової влади в Україні.

Аналізуючи хід виборчої кампанії до Українських Установчих зборів, автор звертає увагу на екстремальність умов, в яких проходили вибори /наявність двовладдя, обмеження демократичних свобод у тих округах, де ситуація контролювалася більшовиками, війна з радянською Росією/. На активність виборців вплинули і фактори суб'єктивного характеру: недостатня агітаційна робота українських партій та їх боротьба між собою, в якій часто-густо використовувалися непарламентські методи.

У виборах до Українських Установчих зборів взяло участь 34% виборців, з яких 64,9% віддали свої голоси за українські партії. Порівнянно з виборами до Всеросійських Установчих зборів значно збільшили свій вплив /особливо в містах/ більшовики, кадети, монархісти. Це свідчило про те, що частина населення, розчарувавшись у нерішучій політиці українських партій, які не змогли стабілізувати економічну й політичну ситуацію, віддала свої голоси або більшовикам, пленаючи надію розв'язати свої проблеми за допомогою їх радикальних методів, або "правим", які були за повернення хоч і не дуже доброго, але стабільного минулого.

Досліджуючи питання про ставлення українських партій до розігнання Всеросійських Установчих зборів, автор зробив висновок про те, що тільки УПСР правильно оцінила цю подію, як пряму загрозу існуванню демократичного ладу в Україні. Легковажне відношення УПСР и

УСДРП до подія 5 січня 1918 р. у Петрограді, недооцінка загрози, яку становили для України більшовики, стало однією з причин поразки цих партій в боротьбі за українську державність.

Війна з більшовиками і захоплення ними Києва не дозволило скликати Українські Установчі збори у призначений час. Але й повернення до Києва Центральної Ради не означало, що Установчі збори будуть скликані. По-перше, вибори пройшли тільки у 7 із 14 виборчих округів, а для проведення перевиборів і нових виборів треба було розробити новий виборчий закон з врахуванням положень IУ Універсалу і закону про українське громадянство. По-друге, українські соціал-демократи програвши вибори до Українських Установчих зборів виступили проти їх скликання.

Протиріччя між намірами української влади, що були декларовані в II Універсалах і її реальною політикою, введення австро-німецьких військ в Україну підірвали довіря населення до Центральної Ради та Уряду. Навіть оголошення нового терміну скликання Українських Установчих зборів /в третій раз/ не врятувало Центральну Раду.

Під впливом невдач Центральної Ради УПСР і УСДРП почали швидко еволюціонувати в напрямку створення класових органів влади. Орієнтація тільки на трудовий народ відттовкнула від участі у державному будівництві ті верстви населення, які повинні були закласти фундамент української державності.

У висновках підве чо підсумки з основних проблем дослідження. Найістотніші з них такі:

- До лютневої революції 1917 р. українські партії і провідні діячі українського руху заклали підвалини теорії української державності, центральними ідеями якої були: конституційне забезпечення прав людини, участь народних мас через представницькі органи в уп-

разліччі державою, децентралізація влади в Росії як в центрі, так і на місцях. Установчі збори, вважались одним із важливих засобів досягнення Україною своєї державності. Ситуація ускладнювалася тим, що український суспільно-політичний рух поділився на "автономістів" і "самостійників", які в поняття "Установчі збори" вкладали свій зміст.

- З перемогою Лютневої 1917 р. революції в Росії українські партії повернулися до проблеми Установчих зборів. Але поряд з вимогами Всеросійських Установчих зборів, серед членів УПСР і УСДРП, набула поширення ідея скликання Українських Установчих зборів. Історія ще не знала прецеденту, коли на терені однієї країни було б скликано декілька Установчих зборів, тому між загальноросійськими і українськими партіями виникли численні непорозуміння. Дослідження проблеми показало, що різні уявлення українських політичних партій стосовно функцій й повноважень Всеросійських і Українських Установчих зборів та їх місця і ролі в побудові української державності стояли на перешкоді виробленню єдиної тактики щодо них.

- Українські партії перемогли на виборах до Всеросійських і Українських Установчих зборів завдяки підтримці селянами аграрної програми УПСР і зменшенню впливу загальноросійських партій. Проте серйозним попередженням УПСР, УСДРП, УПСФ у їх державницькій діяльності був значний відсоток абсентеїзму. Зволікання із скликанням Українських Установчих зборів, невиконання українськими партіями своїх передвиборчих обіцянок привели до втрати авторитету українськими політичними партіями серед трудового населення. З метов повернення довір'я українського народу вони/УПСР, УСДРП/ відмовилися від загальнодемократичних принципів побудови органів влади і висунули ідею трудової демократії з обмеженим виборчим правом.

Враховуючи історичний досвід діяльності українських політичних партій щодо Всеросійських і Українських Установчих зборів в роки Української революції слід особливу увагу звернути на згуртування всіх партій і рухів, всіх верств населення на досягнення поставленої мети - розбудови Української держави, що вимагає від органів державної влади створення відповідної законодавчої бази.

Основні положення дисертації викладені в таких роботах автора:

1. Национальный аспект в формировании мировоззрения студенческой молодежи // Проблемы совершенствования гуманитарной подготовки студенческой молодежи. Сборник статей. - Запорожье, 1990. - С.36-40.

2. Конфлікт серед українських партій з приводу долі Установчих зборів України /березень-квітень 1918 р./. // Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. - Ч.І. - Чернівці, 1993. - С.124-125.

3. Соціально-економічні та політичні передумови реформування агросистем України /Аграрне питання у виборчих платформах українських партій на виборах до Всеросійських і Українських Установчих зборів/. // Соціальні та економічні проблеми реформування агросистем України. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Мелітополь, 1994. - С.37-40.

4. Проблема вибору шляхів розвитку революції на Україні /тактика партії українських есерів щодо Установчих зборів в 1917-1918 рр./. - Мелітополь, 1995. - 33 с.

Мельник А.А. Отношение украинских политических партий к Всероссийскому и Украинскому Учредительным собраниям /март 1917 - ап-

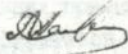
рель 1918 г./-. Дис. на соиск. уч. степени канд. ист. наук по специальности 07.00.01 - история общественных движений и политических партий, Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1995.

Диссертацией является рукопись. Исследуется проблема отношения украинских партий к Всероссийскому и Украинскому Учредительным собраниям в период с марта 1917 г. по апрель 1918 г. Автор полагает, что Учредительные собрания занимали ведущее место в теоретической и практической деятельности украинских партий, как реальный путь и способ мирного решения вопроса о государственности Украины и основных политических и социально-экономических проблем.

A.A.Melnik. Relation of the Ukrainian political parties towards the All-Russian and Ukrainian Constituent Assemblies (March, 1917 to April, 1918). Dissertation for competition of a scientific degree of a Candidate in Historical Sciences in speciality 07.00.01 - History of Public Movements and Political Parties, Kiev Taras Shevchenko University, Kiev, 1995.

Dissertation is a manuscript. The problem of relation by the Ukrainian parties towards the All-Russian and Ukrainian Constituent Assemblies within a period from March, 1917 to April, 1918 is being studied. The author thinks that the Constituent Assemblies too a guiding place in theoretical and practical activities of the Ukrainian parties as a real way and methods for peaceful solution of a problem concerning the State system of Ukraine and main political and socio-economic problems.

Ключові слова: Українські політичні партії, Установчі збори, революція, парламентаризм, державність.

454431

AB 32.835

AB 32.835